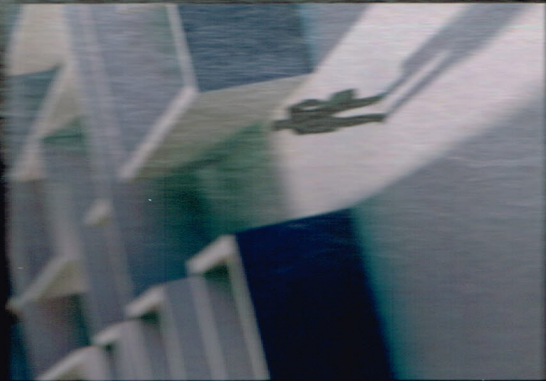

Europa to jedność w różnorodności. Patrząc na współczesne jednolicenie się Europy, zdumiewający jest fakt, w jak wielu placówkach kraje europejskie stają się podobne do siebie. Jedność Europy wyraża się przede wszystkim w jej otwartości. Pomimo iż mówią o Europie, myślimy o całości, to niepodważalny jest fakt, że nadal są to odrębne państwa [...].

Podjęte w niniejszej książce tematy koncentrują się na współczesnych wyzwaniach społecznych stojących przed Europą i poszczególnymi państwami europejskimi. Całość podzielona została na dwie części, obejmujące uzupełniające się w istocie kwestie: kształtowanie tożsamości europejskiej i gotowości do podejmowania wspólnych działań w wymiarze społecznym. Wydaje się bowiem, iż eliminowanie zagrożeń społecznych i różnic będzie tym bardziej efektywne, im szybciej wykrystalizuje się możliwe jednolity obraz tego, czym jest tożsamość europejska.

Przemysław Hryciuk

SPOŁECZNE DYLEMATY EUROPY

Redakcja naukowa
Dorothea Gizicka

Wydawnictwo
Adam Marszałek

SPOŁECZNE DYLEMATY EUROPY

978-83-7611-171-1

Spis treści

Recenzenci:

Dr hab. Tomasz Biernat, prof. UMK
Ks. dr hab. Stanisław Fel, KUL

Redaktor prowadzący:

Justyna Brylewska

Redaktor techniczny:

Paweł Banasiak

Korekta:

Jan Gądecki

Projekt okładki:

Krzysztof Galus

© Copyright by Wydawnictwo Adam Marszałek

Toruń 2009

Publikacja dofinansowana przez Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

ISBN 978-83-7611-171-1

Wydawnictwo prowadzi sprzedaż wysyłkową:
tel./fax 056 648 50 70, marketing@marszalek.com.pl

Wydawnictwo Adam Marszałek, ul. Lubicka 44, 87-100 Toruń,
tel./fax 056 648 50 70; tel. 056 660 81 60, 056 664 22 35

e-mail: info@marszalek.com.pl www.marszalek.com.pl

Drukarnia nr 1, ul. Lubicka 46, 87-100 Toruń, tel. 056 659 98 96

Wstęp..... 5

CZEŚĆ PIERWSZA

Dragi Stefanija, Graeca fides, nulla fides..... 11

Zbigniew Rykiel, *Europa jako przestrzeń kulturowa*..... 18

Jan Mazur, *Etyczne aspekty animacji społeczno-kulturalnej*..... 33

Krzysztof Najder-Stefaniak, *Dorażność zmiany czy twórcze*

trwanie? Dwie odpowiedzi na sytuację dzisiejszego świata..... 49

Joanna Wyleżalek, *Fenomen świadomości człowieka – wymiar*

indywidualny i społeczny..... 61

Monika Mazurek, *Europa – mozaika różnorodności czy*

różnorodne mozaiki?..... 79

Katarzyna Warmińska, *Europeizacja tożsamości na przykładzie*

wybranych mniejszości etnicznych w Polsce..... 94

Violetta Gul-Rechlewicz, *Polityka „mniejszościowa” Królestwa*

Niderlandów – kontrowersje i dylematy..... 110

Dariusz Góra-Szopiński, *Kryzys światów równoległych*

i innowator Sarkoży..... 125

Karolina Messyasz, *Praktyki uwewnętrzniania, naturalizacji*

i uniwersalizacji wartości w dyskursach narodowych o Europie

i Unii Europejskiej..... 141

Konrad Kubala, *Obrazy Europy w prasowych dyskursach*

narodowych a konceptualny wymiar tożsamości europejskiej..... 159

CZEŚĆ DRUGA

Elżbieta Trafiałek, <i>Dylematy spójności socjalnej Europy</i>	181
Małgorzata Szyszka, <i>Ubóstwo rodzin w Polsce po 1989 r.</i>	201
Daniela Dzienniak-Pulina, Krystyna Faliszek, Ewa Leśniak- Berek, <i>Zmiany na polskim rynku pracy i ich konsekwencje.</i> <i>Przyczynki do rozważań nad bezrobociem i wykluczeniem</i> <i>społecznym</i>	217
Adam Romejko, <i>Przemiany życia rodzinnego w Europie</i> <i>na przykładzie austriackim</i>	230
Dorota Gizicka, <i>Młodzież polska i ukraińska wobec problemu</i> <i>przerywania ciąży</i>	247
Violetta Korporowicz, <i>Kształtowanie zachowań zdrowotnych</i> <i>młodzieży jako wkład na rzecz społeczeństwa obywatelskiego</i>	261
Wioletta Szymczak, <i>Wybrane problemy społeczeństwa</i> <i>obywatelskiego w Polsce i w Niemczech</i>	275
Barbara Zaremba, <i>Aktywność obywatelska młodych Polaków</i> <i>- potrzeba czy zaniechanie?</i>	291
Adam Balicki, <i>Polityka edukacyjna w ramach Unii Europejskiej</i>	305
Ewa J. Lipińska, <i>Europejska mapa drogowa wzmocnienia polityki</i> <i>ochrony człowieka i środowiska</i>	320
Nota o autorach	334

Wstęp

Europa to jedność w różnorodności. Patrząc na współczesne jednocześnie się Europy, zdumiewający jest fakt, w jak wielu płaszczyznach kraje europejskie stają się podobne do siebie. Jedność Europy wyraża się przede wszystkim w jej otwartości. Pomimo iż mówiąc o Europie myślimy o całości, to niepodważalny jest fakt, że nadal są to odrębne państwa różniące się w wielu płaszczyznach.

Tożsamość Europy to tożsamość grupy, która zawiera w sobie dwójki i to rodzaju elementy: subiektywne, czyli indywidualnie rozumiane elementy tożsamości, jak i obiektywne, czyli stałe, wspólne dla całej grupy. Tożsamość ta ma wiele wymiarów, w tym społeczny i kulturowy, który tworzy tożsamość społeczno-kulturową. Współczesne procesy globalizacji sprawiają, iż tworzenie europejskiej tożsamości społeczno-kulturowej staje się możliwe na niespotykaną dotąd skalę. Przepływ informacji, wzajemna absorpcja, jak i przedstawianie własnych wartości sprawiają, że możemy podjąć próbę określenia tożsamości społeczno-kulturowej Europy. Nie jest to jednak zadanie łatwe. Przede wszystkim tożsamość jest zjawiskiem dynamicznym, a więc trudnym do uchwycenia. Z drugiej jednak strony posiada pewne elementy stałe, pozwalające na nakreślenie jej struktury. Tożsamość jest także zjawiskiem wielowymiarowym. To nie tylko płaszczyzna społeczna czy kulturowa, ale także etniczna czy religijna. Czy możemy mówić o tożsamości europejskiej? Z pewnością jest to tożsamość, która ciągle się tworzy, a istotną kwestią jest gotowość stworzenia wspólnoty państw oraz narodów na wielu płaszczyznach.

Europa to jednocześnie różnorodność. Dlatego też nie można pomijać elementów, które tworzą tożsamość poszczególnych społeczeństw, narodów i państw. Ważne jest podkreślenie tego, co łączy, ale również ważne jest

cywilizacyjnego ulepszenia świata, ale przede wszystkim zasada wolności społecznej² była barierą dla nieuporządkowanego rozwoju gospodarki.

Wymogi współczesnego humanizmu i misji cywilizacyjnej człowieka³ dotyczą środowiska, czyli ogółu elementów przyrodniczych, którymi są powierzchnia ziemi⁴, kopaliny, wody, powietrze, krajobraz, klimat oraz pozostałe elementy różnorodności biologicznej, również obszarów przekształconych w wyniku działalności człowieka, a także wzajemnego oddziaływania między tymi elementami⁵. Zanim człowiek podjął działania, które polegały na podporządkowaniu swoim nieuzasadnionym potrzebom środowiska, stanowiącego jego jedyne siedlisko we Wszechświecie, siły natury pełniły w nim główną rolę w utrzymaniu homeostazy. Rozwój kulturowy, społeczny i gospodarczy *Homo sapiens* doprowadził środowisko do stanu, jaki obecnie w wielu regionach świata jest zauważany: zanieczyszczone, duszące i przesycone smogiem powietrze, zanieczyszczone, brudne i z pianą przy brzegach rzeki i strumienie, cuchnące plaże, zdegradowane gleby omiatane wiatrem, który porywa jej luźne cząstki, i brak roślinności lub jej skarlłowaciale elementy. Obraz ten nie dotyczy wszystkich obszarów, ale każdy może wskazać takie i podobne miejsca.

Unia Europejska (UE) objęła na forum międzynarodowym wiodącą rolę w promowaniu globalnego rozwoju gospodarczego i społecznego z zachowaniem zasad ochrony środowiska. Zauważono bowiem, że ochrona środowiska przyczynia się do ogólnego zwiększenia konkurencyjności

² Dyrektywa Rady 96/61/WE z dnia 24 września 1996 r., dotycząca zintegrowanego zapobiegania zanieczyszczeniom i ich kontroli (Dz.U. L 257 z 10.10.1996, s. 26), wskazując, że społeczeństwo jest to jedna lub więcej osób fizycznych lub prawnych oraz, zgodnie z krajowym ustawodawstwem lub praktyką, ich stowarzyszenia, organizacje lub grupy.

³ E. J. Lipińska, *Podstawy ochrony środowiska od atmosfery do górotworu*, Prace Naukowo-Dydaktyczne Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Krośnie, z. 11/2004, s. 99.

⁴ Ustawa Prawo ochrony środowiska z dnia 27 kwietnia 2001 r. (Dz.U. 2006 Nr 129, poz. 902 z późniejszymi zmianami) wyjaśnia w art. 3, pkt 25, że powierzchnia ziemi jest to naturalne ukształtowanie terenu, gleba oraz znajdująca się pod nią ziemia do głębokości oddziaływania człowieka, z tym że pojęcie gleba oznacza górna warstwę litosfery, złożoną z części mineralnych, materii organicznej, wody, powietrza i organizmów, obejmującą wierzchnią warstwę gleby i podglebie.

⁵ Ustawa Prawo ochrony środowiska z dnia 27 kwietnia 2001 r. (Dz.U. 2006 Nr 129, poz. 902 z późn. zm.).

Ewa J. Lipińska

Europejska mapa drogowa wzmocnienia polityki ochrony człowieka i środowiska

Wstęp

Encyklika Jana Pawła II *Evangelium Vitae* (1995) zwraca uwagę na aspekt lekceważenia równowagi w relacji człowiek–środowisko–gospodarka: „[...] Jakże nie wspomnieć tu o przemocy wymierzonej przeciwko życiu milionów istot ludzkich, zwłaszcza dzieci, zmuszonych znosić nędzę, niedożywienie i głód z powodu niesprawiedliwego podziału zasobów Ziemi między poszczególne narody i klasy społeczne? O przemocy nieodłącznie związanej nie tylko z wojną, ale także gorszącym handlem bronią, który przyczynia się do zaostrzenia licznych konfliktów zbrojnych nekających świat? O zasewie śmierci, jaki dokonuje się przez bezmyślne naruszenie równowagi ekologicznej, przez zbrodniczy handel narkotykami [...], które nie tylko są moralnie nie do przyjęcia, ale rodzą także poważne niebezpieczeństwo dla życia?”¹. Panowanie człowieka nad światem będzie o tyle panowaniem prawdziwym, o ile cała biosfera nie zostanie zakłócona do głębi przez rabunkową działalność gospodarczą. Jan Paweł II wezwał do uczciwego i racjonalnego planowania gospodarki, by nie tylko humanizm i nakaz

¹ Encyklika *Evangelium vitae* Ojca Świętego Jana Pawła II, *O wartości i nienaruszalności życia ludzkiego*, Rzym 1995, str. 20.

gospodarek i przedsiębiorstw krajowych oraz całej Wspólnoty europejskiej). W dziedzinie przemysłu, uwzględniającego ochronę środowiska, obroty na światowym rynku produktów i usług związanych ze środowiskiem szacuje się dla roku 2003 na ponad 500 mld euro, porównywalnie do przemysłu lotniczego i farmaceutycznego, przy stałym wzroście w wysokości około 5 % rocznie⁶.

1. Globalna pobudka w zanieczyszczonym środowisku

Wzrost świadomości ekologicznej i zainteresowanie ochroną środowiska na skalę globalną nastąpił dopiero w drugiej połowie XX wieku. Pojawiły się wówczas pierwsze publikacje światowe alarmujące o zagrożeniach, które w szczególny sposób oddziałują na organizmy żywe, w tym na człowieka. Jedną z pierwszych kontrowersyjnych pozycji była książka autorstwa Rachel Carson (1962) *Silent Spring*⁷. Zwrócono w niej uwagę na niebezpieczeństwa związane z zanieczyszczeniem środowiska truciznami chemicznymi, głównie pestycydami. W 1969 r. Sithu U Thant, sekretarz generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych (*United Nations* – UN; ONZ), ogłosił na forum międzynarodowym raport *Człowiek i środowisko*. Podważył w nim ogólne przekonanie o niczym nieograniczonych możliwościach postępu gospodarczego i społecznego. W miejsce fascynacji nowoczesnością i drapieżną konsumpcją wkraada się niepewność i nostalgia za pełnym, nieograniczonym dostępem do czystego i niezniekształconego środowiska.

Z początkiem lat 70. ubiegłego stulecia dostrzeżono lokalne różnicowanie środowiskowe oraz wyraźne globalne zmiany. W 1970 r. Stany Zjednoczone stworzyły Agencję Ochrony Środowiska (*Environmental Protection Agency* – EPA⁸), a za ich śladem 9 innych państw powołało agencje i ministerstwa do spraw ochrony środowiska. W tym samym roku

⁶ Komisja Wspólnot Europejskich, Komunikat Komisji, *Raport dotyczący wdrażania Planu Działania na rzecz Technologii Środowiskowych w 2004 r.*, Bruksela 2005, str. 2.

⁷ R. Carson, *Silent Spring*, Publisher Houghton Mifflin, 1962.

⁸ www.epa.gov.

Europejska Wspólnota Gospodarcza (*European Economic Community* (EEC)) podjęła próbę ochrony środowiska i opracowania wspólnego programu jego ochrony; w kolejnych programach wyznaczano konkretne cele do osiągnięcia. W 1972 r. liczne komentarze wzbudziła książka *Limits to Growth*⁹, opisująca na podstawie matematycznego modelu symulacyjnego prognozy przyszłości środowiska; sugestią w niej zawartą jest eliminacja gatunków nie mogących tak gwałtownie przystosować się do nowych warunków zanieczyszczonego środowiska. Powoli następował powrót do tradycji miejsca i ograniczonych związków między naturą a kulturą, do podkreślenia tożsamości małych ojczyzn, które odnosi się do lokalnej społeczności. W roku 1991, w Kopenhadze, powstała Europejska Agencja Ochrony Środowiska (*European Environment Agency* – EEA¹⁰); Polska jest jej członkiem od 1.01.2003 r.

W 1972 r. ONZ zorganizowała w Sztokholmie swoją pierwszą międzynarodową konferencję na temat problemów środowiska w skali globalnej. W roku 1992, dwadzieścia lat później, ONZ zorganizowała drugą konferencję pt. *Środowisko i rozwój* i tzw. *Szczyt Ziemi*, w Rio de Janeiro, w Brazylji. Konferencja zgromadziła około 30 000 uczestników, stanowiących delegacje rządowe ze 183 krajów, spośród których już ponad 100 miało swoje własne ministerstwa lub agencje do spraw ochrony środowiska. Konferencja ta wytyczyła nowy program działań na przełomie XX i XXI wieku. Podstawowym celem stał się zrównoważony rozwój świata jako nowa etyka solidarności międzynarodowej w ochronie środowiska. Owoce drugiego szczytu ziemi (następny jest planowany w 2012 roku) były *Deklaracją z Rio*, wprowadzającą *nową erę ekologiczną* i globalny program działań *Agenda 21*, będący podstawą do tworzenia międzynarodowych programów działań w celu zachowania różnorodności biologicznej i przywracania do poprzedniego stanu zdegradowanych ekosystemów¹¹.

⁹ D.H. Meadows, D.L. Meadows, J. Randers, W.W., Behrens III, *Limits to Growth*, New York 1972.

¹⁰ www.eea.europa.eu.

¹¹ S. Kozłowski, *Ekorozej, wyzwanie XXI wieku*, Warszawa 2000; idem, *Rio – początek ery ekologicznej – Szczyt Ziemi*, Łódź 1993.

Uznając, że ani wykorzystywane zasoby, ani wywierane negatywne oddziaływanie na środowisko nie ograniczają się wyłącznie do obszaru Europy, Unia Europejska przyjęła odpowiedzialność za globalne środowisko. Wiodącą rolę w ochronie środowiska UE udowodnia w międzynarodowych działaniach politycznych w zakresie zrównoważonego rozwoju¹². Za główny cel działań uznano rozdzielenie związku między wzrostem gospodarczym a degradacją środowiska. Zauważono bowiem, że we wszystkich dziedzinach presja na środowisko, wpływ na zdrowie publiczne i jakość życia wzrastają nieproporcjonalnie do wzrostu gospodarczego¹³. W Europie, jak i poza nią, zauważono, że zwrócenie się w stronę produktów i technologii bardziej efektywnych, bo przyjaznych wobec środowiska, wpłynie korzystnie nie tylko na zdrowie człowieka i jakość środowiska, ale również przyniesie efekty ekonomiczne: obniżenie kosztów zużycia energii, zasobów środowiska i ilości odpadów. Dostrzeżono, że inwestowanie w technologię, które są przyjazne dla środowiska, może przynieść atrakcyjny wzrost korzyści społeczno-ekonomicznych. Zauważono również, że korzyści można także osiągnąć przez tworzenie nowych rynków zbytu dla produktów i usług, które są przyjazne dla środowiska i zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego.

2. Mapa zagrożeń dla człowieka i środowiska

Zrozumienie polityki przyjętej przez UE w zakresie ochrony środowiska wymaga wyjaśnienia przyjętych celów i zasad działania gospodarczego i społecznego. Unia Europejska określiła własne cele i zasady wspólnotowej ochrony środowiska w art. 174 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Eu-

ropejską¹⁴. Polegają one na zachowaniu, ochronie i poprawie jakości środowiska, ochronie zdrowia ludzkiego, racjonalnym wykorzystaniu zasobów środowiska i promowaniu w skali globalnej środków służących do rozwiązywania problemów środowiska. Podstawą wspólnotowej polityki ochrony środowiska jest zapobieganie, zmniejszanie oraz unieszkodliwianie, w miarę możliwości, zanieczyszczeń przez przyznanie priorytetu interwencji u źródła oraz zapewnienie rozsądnej gospodarki zasobami środowiska, zgodnie z zasadą *zanieczyszczający płaci*. Ochrona jednego czy kilku elementów środowiska jest realizowana z uwzględnieniem ochrony pozostałych jego elementów¹⁵.

W 1993 r. priorytetowe znaczenie nadane zostało zintegrowanemu zapobieganiu zanieczyszczeniom. Z jednej strony jest to istotny element działań na rzecz trwałej równowagi między działalnością człowieka i rozwojem społeczno-ekonomicznym a zasobami i regeneracyjnymi możliwościami przyrody z drugiej strony. Celem zintegrowanego podejścia jest zapobieganie emisjom do powietrza, środowiska wodnego i gleby, gdziekolwiek mają one miejsce, z uwzględnieniem gospodarki odpadami, a także minimalizacja emisji w celu osiągnięcia wysokiego poziomu ochrony środowiska jako całości¹⁶. Głównym założeniem jest zmniejszenie niebezpieczeństwa, jakim są zanieczyszczenia. Zanieczyszczeniem jest emisja, która może być szkodliwa dla zdrowia ludzi lub stanu środowiska. Emisja może powodować szkodę w dobrach materialnych, może pogarszać walory estetyczne środowiska lub może kolidować z innymi uzasadnionymi sposobami korzystania ze środowiska¹⁷. Emisja oznacza bezpośrednio lub pośrednie uwolnienie substancji, wibracji, ciepła i hałasu z punkтового lub rozproszonych źródeł do powietrza, środowiska wodnego lub gleby¹⁸. Źródłami rozproszonymi jest wiele mniejszych lub rozrzuconych miejsc, z których zanieczyszczenia mogą być uwalniane do gleby, powietrza lub

¹⁴ Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, *Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, tekst skonsolidowany uwzględniający zmiany wprowadzone Traktatem z Nicei, Rzym 1957.*

¹⁵ Ustawa Prawo ochrony środowiska...

¹⁶ Dyrektywa Rady 96/61/WE...

¹⁷ Ustawa Prawo ochrony środowiska...

¹⁸ Dyrektywa Rady 96/61/WE...

¹² Komisja Wspólnot Europejskich, Komunikat Komisji dla Rady i Parlamentu Europejskiego, *Stymulowanie technologii w kierunku zrównoważonego rozwoju: plan działań Unii Europejskiej w zakresie technologii środowiskowych*, Bruksela 2004, s. 4.

¹³ Decyzja 1600/2002/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 lipca 2002 r. ustanawiająca szósty wspólnotowy program działań w zakresie środowiska naturalnego.

wody; łączne oddziaływanie tych źródeł na elementy środowiska może być znaczące, ale zbieranie sprawozdań z każdego z nich z osobna uznano za niepraktyczne¹⁹. Uwolnieniem jest każde wprowadzenie zanieczyszczeń do środowiska w wyniku dowolnej działalności człowieka, zamierzonej lub przypadkowej, rutynowej lub nietypowej; są to wycieki, emisje, odprowadzenia, wprowadzenia, unieszkodliwianie składowanie lub odprowadzenia poprzez układy kanalizacyjne bez końcowego oczyszczania ścieków²⁰. W wyniku uwolnienia zanieczyszczenia może wystąpić szkoda w środowisku. Szkoda jest negatywna, mierzalna zmiana stanu lub funkcji elementów środowiska, oceniona w stosunku do stanu początkowego, która została spowodowana bezpośrednio lub pośrednio przez działalność prowadzoną przez podmiot korzystający ze środowiska²¹. Szkoda może wystąpić w trzech obszarach środowiska. Pierwszym obszarem środowiska są gałunki chronione lub chronione siedliska przyrodnicze, gdzie szkoda ma znaczący negatywny wpływ na osiągnięcie lub utrzymanie właściwego stanu ochrony tych gatunków lub siedlisk przyrodniczych; z tym że szkoda w gatunkach chronionych lub chronionych siedliskach przyrodniczych nie obejmuje uprzednio zidentyfikowanego negatywnego wpływu wynikającego z działania podmiotu korzystającego ze środowiska. Drugim możliwym obszarem wystąpienia szkody w środowisku są wody; w wodach szkoda ma znaczący negatywny wpływ na ich stan ekologiczny, chemiczny i ilościowy. Trzecim obszarem możliwego wystąpienia szkody w środowisku jest powierzchnia ziemi, gdzie szkoda jest zanieczyszczenie ziemi, w tym takie, które może stanowić zagrożenie dla zdrowia ludzi²².

¹⁹ Rozporządzenie (WE) Nr 166/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 stycznia 2006 r. w sprawie ustanowienia Europejskiego Rejestru Uwalniania i Transferu Zanieczyszczeń, zmieniające dyrektywę Rady 91/689/EWG i 96/61/WE (tekst mający znaczenie dla EOG).

²⁰ Rozporządzenie (WE) Nr 166/2006...

²¹ Ustawa o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie z dnia 13 kwietnia 2007 r. (Dz.U. Nr 75, poz. 493).

²² Ustawa o zapobieganiu szkodom w środowisku...

Zdrowie człowieka to nie jest tylko całkowity brak u niego choroby czy kalectwa. Zdrowie to także stan pełnego, fizycznego, umysłowego i społecznego dobrostanu człowieka, czyli jest to jego dobre samopoczucie²³.

3. Wdrażanie technik przyjaznych wobec środowiska

Współczesne podejście do ochrony człowieka i środowiska oraz do kształtowania ładu przestrzennego w środowisku jest optymistycznym sygnałem dla zapobiegania globalnemu niebezpieczeństwu ze strony zanieczyszczeń. Osiągnięcia nauki we wdrażaniu najlepszych dostępnych technik (*Best Available Technique (BAT)*), które są przyjazne wobec środowiska stają się podstawą polityki gospodarczej, społecznej i kulturowej. Warunkiem sukcesu w ich wdrażaniu jest jednak zmiana przyzwyczajzeń społeczności lokalnych, uwrażliwienie i ukierunkowanie myśli gospodarczej i społecznej na ochronę środowiska oraz oddzielenie wzrostu gospodarczego od wykorzystania zasobów środowiska.

Najlepsze dostępne techniki oznaczają najbardziej efektywne i zaawansowany etap rozwoju metod prowadzenia danej działalności, który wskazuje możliwe wykorzystanie poszczególnych technik. Podstawą BAT są dopuszczalne wartości emisji, które mają na celu zapobieganie powstawaniu emisji. Gdy nie jest możliwe zapobiegnięcie powstaniu emisji, zadaniem BAT jest ogólne ograniczanie jej oddziaływania na środowisko jako całość. Słowo *technika* oznacza przy tym zarówno stosowane technologie, jak i sposób, w jaki dana instalacja²⁴ jest projektowana, wykonywana, konserwowana, eksploatowana i wycofywana z eksploatacji. Techniki *dostępne* są to natomiast techniki o takim stopniu rozwoju, który pozwala na ich wdrożenie w danym sektorze przemysłu, zgodnie z obowiązującymi wa-

²³ www.seremet.org/who_zdrowie.html (20.05.2008).

²⁴ Według Rozporządzenia (WE) Nr 166/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady [...] *instalacja* jest to stacjonarna jednostka techniczna, w której prowadzona jest jedna lub większa ilość działalności oraz wszystkie inne bezpośrednio związane działania, które mają techniczny związek z działalnością prowadzoną w tym miejscu i które mogą mieć wpływ na emisję i zanieczyszczenia.

runkami ekonomicznymi i technicznymi oraz z uwzględnieniem kosztów i korzyści, nawet jeżeli techniki te nie są wykorzystywane lub opracowane w danym państwie członkowskim, o ile są one dostępne dla prowadzącego daną działalność. *Najlepsza technika jest taka, która jest najbardziej efektywną techniką w osiąganiu wysokiego ogólnego poziomu ochrony środowiska jako całości.*

Wdrożenie BAT do działalności gospodarczej ma na celu monitorowanie stanu środowiska na obszarze kraju i w skali globalnej, a także uruchomienie systemu wczesnego ostrzegania przed zanieczyszczeniem, w tym systemu ocen wartości zasobów środowiska i jego jakości, z uwzględnieniem rachunku ekonomicznego. Mając na uwadze możliwe koszty i korzyści oraz zasady ostrożności i zapobiegania zanieczyszczeniu, przy zastosowaniu BAT bierze się pod uwagę²⁵ wykorzystanie technologii o niskiej ilości odpadów, wykorzystanie substancji mniej niebezpiecznych, zwiększenie odzysku i recyklingu wytwarzanych i wykorzystywanych w procesie substancji oraz odpadów. Znaczenie ma zużycie i właściwości surowców wykorzystywanych w procesie technologicznym. Ważne jest zapobieganie lub ograniczanie do minimum wpływu emisji na środowisko, w tym określenie jej charakteru i skutków wpływu emisji, a także zapobieganie wypadkom i minimalizowanie skutków wypadków w środowisku. Dodatkowo przy zastosowaniu BAT bierze się pod uwagę porównywalne procesy, urządzenia lub metody działania, które już zostały z sukcesem wdrożone. Istotny jest postęp technologiczny i rozwój wiedzy, terminy przekazania do eksploatacji nowych lub istniejących, a zmodernizowanych instalacji, oraz czas potrzebny do wprowadzenia BAT, a także informacje, które są publikowane na ich temat przez instytucje i organizacje międzynarodowe. Powyższe jest wskazanym zakresem inwestowania w BAT.

²⁵ Dyrektywa Rady 96/61/WE...

4. Budowa integracji europejskiej przez badania i rozwój

W 2001 roku w Göteborgu Rada Europejska uchwaliła strategię UE na rzecz zrównoważonego rozwoju. Zrównoważony rozwój definiowany jest jako taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych. Ma to na celu zagwarantowanie możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń. Równowagą przyrodniczą jest stanem, w którym na określonym obszarze istnieje wzajemne współdziałanie człowieka, składników przyrody żywej i układu warunków siedliskowych, tworzonych przez składniki przyrody nieożywionej²⁶. Uznając zrównoważony rozwój za cel działań gospodarczych i społecznych, UE wskazuje na zintegrowane podejście w tworzeniu polityk gospodarczych i społecznych państw członkowskich. Oznacza to, że cele gospodarcze, społeczne i środowiskowe osiąga się w tym samym czasie.

W 2002 roku w Barcelonie Rada Europejska wskazała strategiczne znaczenie inwestycji w obszarze ogólnorozwojowym (B+R) zarówno dla Strategii Lizbońskiej, jak i zrównoważonego rozwoju. Uzgodniono, że całkowite wydatki na B+R w UE powinny rosnać i osiągnąć 3% PKB w 2010. Inwestowanie w badania zarówno w sektorze prywatnym, jak i publicznym jest zasadniczą kwestią dla gospodarki UE, w tym także inwestowanie w rozwój przemysłu, który jest przyjazny wobec środowiska.

W 2003 roku Rada Europejska uznała, że konieczna jest synergia między ochroną środowiska a rozwojem technologii i wzrostem gospodarczym²⁷. Efektem tego uznania było poparcie dla planu działań na rzecz technologii środowiskowych (*Environmental Technologies Action Plan – ETAP*) podczas Wiosennego Szczytu Rady Europejskiej w 2004 r. Wdrożenie ETAP-u daje możliwość uczciwej konkurencji na rynku dla innowacji mających korzyst-

²⁶ Ustawa Prawo ochrony środowiska...

²⁷ Komisja Wspólnot Europejskich, Komunikat Komisji [...] *Stymulowanie technologii...*, s. 2.

ny wpływ na środowisko. Uwzględnia również internalizację kosztów zewnętrznych przez efektywne połączenie instrumentów rynkowych; są to *zielone* zamówienia publiczne, zachęty podatkowe, reforma systemu subwencji, które negatywnie wpływają na środowisko i są niezgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju, środki finansowania ryzyka w przypadku małych i średnich przedsiębiorstw²⁸.

Działania UE intensyfikują się w kierunku szerokiego stosowania technologii środowiskowych. Z tego powodu państwa członkowskie UE zostały zobowiązane do opracowania i wdrożenia krajowych planów działania na rzecz technologii środowiskowych. Zadanie to wykonało 21 państw członkowskich, w tym Polska²⁹. W ten sposób powstała *Europejska mapa drogowa* wdrażania technologii, które w poszczególnych państwach członkowskich spełniają w możliwie najlepszy sposób funkcję ochronną wobec środowiska: generują mniej zanieczyszczeń, wykorzystują mniejsze ilości zasobów w bardziej racjonalny sposób, zapewniają powtórne wykorzystanie powstających produktów i odpadów oraz ich unieszkodliwienie w bardziej racjonalny sposób niż technologie, dla których są alternatywnymi. Technologie środowiskowe pod względem zanieczyszczeń są procesami i technologiami produkcji bezodpadowymi lub powodującymi powstawanie mniejszych ilości odpadów; obejmują także technologie *końca rury*, czyli unieszkodliwienie zanieczyszczeń po ich powstaniu. Technologie środowiskowe nie są pojedynczymi technologiami, ale całkowitymi systemami, które obejmują *know-how*, procedury, towary i usługi, urządzenia, a także standardy organizacji i zarządzania³⁰.

Europejska mapa drogowa wdrażania technologii przyjaznych wobec środowiska wskazuje najlepsze doświadczenia państw członkowskich w ustanawianiu standardów jakości środowiska, parametrów technologicznych i wskaźników mierzących rozwój oraz rynkową absorpcję tych technologii. Tworzy podstawę do współpracy między państwami członkowskimi na rzecz wdrażania ETAP-u, wskazując konkretne sposoby

²⁸ Komisja Wspólnot Europejskich, Komunikat Komisji, Raport..., s. 1.

²⁹ Ministerstwo Środowiska, „Mapa drogowa” wdrażania planu działania na rzecz technologii środowiskowych w Polsce, Warszawa 2006, s. 15–17.

³⁰ Komisja Wspólnot Europejskich, Komunikat Komisji [...] Stymulowanie..., s. 2.

działania i terminy ich skutecznej realizacji. Mapa budowana jest przez strategię i plany działania państw członkowskich UE³¹, których polityki rozwoju gospodarczego, społecznego i kulturowego uwzględniają proces wdrażania technologii przyjaznych wobec człowieka i środowiska. Cele wyznaczone na rzecz wdrażania technologii środowiskowych wsparte są regulacjami prawnymi w sprawie zintegrowanego zapobiegania i kontroli zanieczyszczeń³² oraz instrumentami rynkowymi; są nimi ekologiczne systemy zarządzania³³, etykiety ekologiczne³⁴ i wspólnotowe standardy handlu emisjami gazów cieplarnianych³⁵. W ramach działań o wymiarze globalnym realizowane są promocje odpowiedzialnego inwestowania i wykorzystania technologii środowiskowych w krajach rozwijających się i krajach będących na etapie transformacji; celem jest także wzmocnienie pozycji Polski wśród nowych krajów członkowskich UE jako producenta i eksperta towarów, usług i technologii środowiskowych³⁶.

Podsumowanie

Korzystanie ze środowiska jest prawem powszechnym. Oznacza to, że każdy ma prawo zaspokajać swoje osobiste potrzeby, w tym wypoczynku i uprawiania sportu, a także potrzeby w ramach gospodarstwa domowego.

³¹ Komisja Wspólnot Europejskich, Komunikat Komisji, Raport..., s. 5.

³² Dyrektywa Rady 96/61/WE..., s. 26–40.

³³ Rozporządzenie (WE) 761/2001 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 19 marca 2001 r., dopuszczające dobrowolny udział organizacji w systemie ekozarządzania i audytu we Wspólnocie (EMAS), Dz.U. Nr L 114, 24.04.2000, str. 1–29.

³⁴ Rozporządzenie (WE) 1980/2000 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 lipca 2000 r. w sprawie zrewidowanego programu przyznawania wspólnotowego oznakowania ekologicznego, Dz.U. Nr L 237 z 21.09.2000, str. 1–12.

³⁵ Dyrektywa 2003/87/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 13 października 2003 r., ustanawiająca system handlu przydziałami emisji gazów cieplarnianych we Wspólnocie oraz zmieniająca dyrektywę Rady 96/61/WE, Dz.U. Nr L 275, 25.10.2003, s. 32–46.

³⁶ Ministerstwo Środowiska, „Mapa drogowa” wdrażania planu działań na rzecz technologii środowiskowych w Polsce, Warszawa 2006, s. 15–17.

Warunkiem powszechnego prawa do korzystania ze środowiska jest unikiwanie uwalniania do środowiska zanieczyszczeń³⁷.

W encyklice *Evangelium vitae* (1995)³⁸ autor podkreśla znaczenie jakości życia oraz ekologii w słowach: „[...] Należy z zadowoleniem powitać także wzrost zainteresowania jakością życia oraz ekologią, jaki nastąpił zwłaszcza w społeczeństwach o wysokim stopniu rozwoju, w których ludzie dążą już nie tylko do zapewnienia sobie podstawowych środków do życia, ale do globalnego polepszenia warunków życia. [...] Ten obraz pełen światła i cieni powinien nam w pełni uświadomić, że stoimy wobec nadludzkiego, dramatycznego zmagania między złem i dobrem, między śmiercią i życiem, między «kulturą śmierci» i «kulturą życia». Jesteśmy nie tylko świadkami, ale nieuchronnie zostajemy wciągnięci w tę walkę: wszyscy w niej uczestniczymy i stąd nie możemy uchylić się od obowiązku bezwarunkowego opowiedzenia się po stronie życia. Także do nas skierowane jest wyraźne i stanowcze wezwanie [...]»: «Patrz! Kładę dziś przed tobą życie i szczęście, śmierć i nieszczęście. [...] Kładę przed wami życie i śmierć, błogosławieństwo i przekleństwo. Wybierajcie więc życie, abyście żyli wy i wasze potomstwo» (Pwt 30, 15, 19)”. Dalej w orędziu o życiu autor wskazuje: „Ten natomiast, kto sądzi – jak bogaty rolnik z ewangelicznej przypowieści – że potrafi zapewnić sobie życie wyłącznie przez gromadzenie dóbr materialnych, w rzeczywistości oszukuje samego siebie: życie wymyka się mu i rychło zostanie mu odebrane, on zaś nigdy nie pojmie jego prawdziwego sensu: «Głuche, jeszcze tej nocy zażądasz twój duszy od ciebie; komu więc przypadnie to, coś przygotował?»³⁹. Dalej poruszany jest problem ekologii: „[...] Bronić życia i umacniać je, czcić je i kochać – oto zadanie, które Bóg powierza każdemu człowiekowi, powołując go – jako swój żywy obraz – do udziału w Jego panowaniu nad światem: »Po czym Bóg im błogosławił, mówiąc do nich: „Bądźcie płodni i rozmnażajcie się, abyście zaludnili ziemię i uczynili ją sobie poddaną; abyście panowali nad rybami morskimi, nad ptactwem powietrznym i nad wszystkimi zwierze-

³⁷ Ustawa *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483), Ustawa *Prawo ochrony środowiska...*

³⁸ Encyklika *Evangelium vitae...*, s. 52.

³⁹ *Ibidem*, s. 60.

tami pelzającymi po ziemi» (Rdz 1,28)... Człowiek został powołany, aby uprawiać ogród ziemi i strzec go (por. Rdz 2,15), jest zatem w szczególności sposobem odpowiedzialny za środowisko życia, to znaczy za rzeczywistość stworzoną, która z woli Boga ma służyć jego osobowej godności i jego życiu: odpowiedzialny nie tylko wobec obecnej epoki, ale i przyszłych pokoleń. Na tym polega kwestia ekologiczna z wszystkimi jej aspektami – od ochrony naturalnych »habitatów« różnych gatunków zwierząt i form życia po »ekologię człowieka« w ścisłym sensie; drogę do jej rozwiązania, szanującego to wielkie dobro, jakim jest życie, każde życie, wskazują zasady etyczne, jasno i stanowczo sformułowane na stronach Biblii. W istocie »panowanie«, przekazane przez Stwórcę człowiekowi, nie oznacza władzy absolutnej, nie może też być mowy o wolności »używania« lub dowolnego dysponowania rzeczami. Ograniczenie nałożone od początku na człowieka przez samego Stwórcę i wyrażone w sposób symboliczny w zakazie »spożywania owocu z drzewa« (por. Rdz. 2,16–17) jasno ukazuje, że w odniesieniu do widzialnej natury jesteśmy poddani nie tylko prawom biologicznym, ale także moralnym, których nie można bezkarnie przekraczać⁴⁰.

Cały tekst encykliki jest apelem o zwycięstwo cywilizacji życia i miłości także wobec środowiska, w którym żyje człowiek.

Summary

History of environmental protection has pre-war traditions in Poland. Intensification of pro-ecological operation has followed in Europe in majority country in last seventieth centuries. There was start of new era in range of environmental research. Century twenty-first is new period in which acquisitions of humanistic sciences and they lead technical on protection particular note and forming of environment of life of person.

⁴⁰ Encyklika *Evangelium vitae...*, s. 75.